

SVAKO ZLO ZA NEKO DOBRO – O FENOMENU ZLA U HRVATSKOJ DIJALEKTNOJ FRAZEOLOGIJI

MARIJA MALNAR JURIŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
mmalnar@ffzg.unizg.hr

UDK: 811.163.42'373.7
DOI: 10.15291/csi.4908
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 15. 9. 2025.
Prihvaćen za tisak: 21. 10. 2025.

U frazeologiji se zamjećuje veća brojnost negativno konotiranih frazema kojima se izražavaju nepoželjna obilježja, ponašanja, osobine ili vrijednosti. Za potrebe ovoga rada obrađuju se upravo frazemi iz toga spektra kojima se izražava nečija zloća ili zloba. Zasebno se usto promatraju i frazemi koji u svojoj strukturi sadrže leksem *zlo*. Fenomenu *zla* tako se pristupa na razini izraza i na razini sadržaja, čime se utvrđuju njegova konceptualizacija i motiviranost u frazeologiji. Pritom je frazem shvaćen u širemu smislu te se donose i ovjere drugih malih formi, poput npr. poslovice. Cilj je rada utvrditi koja se značenja ostvaruju frazemima sa sastavnicom *zlo* u hrvatskome jeziku, ali i koje su sastavnice najfrekventnije u njegovu izricanju te se tako utvrđuje i čovjekova percepcija određenih pojavnosti i realija koje ga okružuju. Građa koja se donosi u radu dijelom je ekscerpirana iz pisanih izvora, a dijelom prikupljena usmjerenim terenskim istraživanjem. Donose se potvrde koje pokrivaju šire govorno područje, tj. ovjerava se građa iz svih triju hrvatskih narječja. Na taj se način utvrđuje i rasprostranjenost pojedinih frazema, to jest njihova ovjerenost na razini hrvatskoga jezika u cjelini (pa i šire) ili isključivo pojedinoga govora. Pritom valja naglasiti da se potonji, regionalno specifični frazemi, mogu prikupiti i kao takvi odrediti isključivo usmjerenim radom na terenu, što dodatno naglašava važnost istraživanja dijalektne frazeologije u okviru hrvatskoga jezika.

KLJUČNE RIJEČI:

dijalektna frazeologija, razina izraza, razina sadržaja, zlo, zloća

1. UVOD

Kulturni svjetonazori društva, kao i određene moralne i/ili duhovne vrijednosti, kulturni sadržaji, nerijetko se ogledaju i u frazeološkome korpusu (usp. Teliya i dr. 1998: 55; Barčot 2017: 66–68). Tako u njemu pronalazimo upravo čovjeku bliske pojavnosti, bilo na duhovnoj ili moralnoj, bilo na fizičkoj razini te se kroz frazeme često mogu razaznati stavovi određene društvene zajednice prema konkretnome problemu ili pitanju.

Fenomen *zla*, kao opreka *dobru*, implicira nesavršenost, pogrešnost, neprihvaćenost. Tako, „u ontologiji *zlo* označuje lišenost cjeline, savršenstva, manjkavost, a u etici čin svjesnoga ugrožavanja ili uništavanja drugoga (pojedince ili naroda) iz bilo koje pobude (iracionalna mržnja, nacionalna, religijska ili rasna netrpeljivost i dr.)” (URL 1). Anić (1998: 1378) uz imenicu *zlo* veže dva značenja – značenje lošega, ružnoga čina ili djela te značenje nevolje, nesreće. Neovisno s kojega aspekta *zlu* pristupamo, jasno je da ono nosi negativna obilježja koja se mogu pripisati pojedincu ili njegovu djelovanju te su oprečna s općeprihvaćenim – *dobrim* vrijednostima.

Kako bi se utvrdilo na koji se način *zlo* ogleda u frazeologiji¹, iz postojeće su građe² ekscerpirani te usmjerenim terenskim istraživanjem³ prikupljeni dijalektni frazemi⁴ koji s jedne strane sadržavaju leksem *zlo*, a s druge strane *zlo* izriču na razini značenja. Pritom se nastoji uputiti na rasprostranjenost određenoga frazema, kao i na moguće nijansiranje u samome značenju, a izricanje semantičkoga polja *zla* primarno se promatra kroz frazeme kojima se iskazuje ljudska osobina zločestoće i/ili zlobe.

2. ZLO KAO SASTAVNICA FRAZEMA

Kada sastavnici *zlo* pristupamo s obzirom na strukturu, valja razgraničiti njezinu pojavnost u funkciji imenice, koja je frekventnija, i u funkciji priloga te pridjeva. Tako se kao jedina imenička sastavnica u svezi pojavljuje u široko rasprostranjenome

¹ Rad je napisan u okviru institucijskoga istraživačkog projekta *Dijalektna frazeologija hrvatskoga jezika II* (DijaFraz) koji se provodi na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

² Građa ekscerpirana iz literature (dijalektni rječnici, znanstveni članci) poslužila je kao predložak za usmjereno ispitivanje izvornih govornika.

³ Ovim putem zahvaljujem kolegama dr. sc. Martini Bašić (Crikvenica), dr. sc. Mirjani Crnić Novosel (Vratnik), doc. dr. sc. Joži Horvatu (Ludbreg i Sveti Đurđ) i dr. sc. Perini Vukša Nahod (Komin) te studentici Anamariji Mrkonjić (Babina Greda) na usmjereno prikupljenoj i ustupljenoj građi.

⁴ Frazem je u ovome radu shvaćen u širem smislu te se u nastavku obrađuju i sveze poput poslovice (npr. *nije svako zlo za zlo*).

frazemu **uzeti/uzimati za zlo** *komu što*⁵ ‘zamjeriti/zamjerati *komu što*, naljutiti se / ljutiti se *na koga*’ (*A nēmōj mu tō sād ūzēt za zlō, rijēšićete*⁶ (BG)., *Zēla sān joj za zlō ča mi nī na vrīme reklā kad je sprōgōd* (Cr)., *Nemoj mu to uzet za zlo!* (Či), *Nemoj to uzimat za zlo!* (Go), *Nemōjte vazēt za zlō!* (Hv), *nēmōj mi zēt zā zlo* (Kon), *Ne mōraš jy bāš sē zēty za zlō* (Ldb)., *Velečāsny v Zōgrebō my je zēl za zlō kaj sem f cērkyv popēval cērkvne pēsme, je tēj tō nōrmalnō?* (Ldb), *Nemoj mi to uzet za zlo!* (Lo), *Ne uzimlī mi za zlo!* (Ot), *vazēst kōmu čō za zlō* (PiZ), *Najte my nīkaj zēty za zlō* (SĐ)., *Kāj je ūna znōla, je nē ništ krīva, nē smem jy tō zēty za zlō* (SĐ)., *Nēmōj sē zēti za zlō* (Ses)., *Sōsēdī sō nam zēļī za zlō kaj smō glāsno popēvalī dok smō slāvīļī īmēndana* (SM)., *Nemōj mi tō vazēst zā zlō* (Spl)., *Vāzeja je zā zlō tē mōje rīči i nē mōre mi oprōstīt* (Spl)., *Nemoj mī uzet za zlo!* (Ši), *Tū te bun zīū za zūō* (Tr)., *nemūōjte vaziēst za zlō* (Vr), *ūzet za zlō* (Vt)), a bilježi ga i HFR⁷ (2014: 704). Pritom, na tragu spomenutoga frazema, u građi ovjeravamo i njemu antonimni – *ne uzētī kōmen za zlō* (Bib). Frazem **pošlo je (krenulo je) po zlu** *što* ‘pošlo je naopako *što*, razvilo se loše *što*’ (*Ōd tōg trēna svē nam je krēnilo pō zlu* (BG)., *pōšlo je po zlū* (Bib), *pōc po zlū* (Kon), *Dok je nō dopēlal k xīzy, ūnda je sē krēnōlō pō zlū* (Ldb)., *Māla mu je kakō āndel nebēski, a onāj nājmlađī sīn će mu pōc po zlū* (Nov)., *pōc po zlū* (Om), *Čy kaj krēne pō zlū, mōm me zōvy* (SĐ)., *Ma kaj da ty velīm, sē kaj je mōglō, je krēnōlō pō zlū* (SĐ)., *Svē je bilo dōbro da nē mōre bōje, a ōnda je pōšlo pō zlū* (Spl).) prozirno je motiviran, što možemo reći i za frazeme **ušlo je zlo u koga** (*Kō da jē zlō ūšlo ū njega, ne velī stāt* (BG)., *Ušlo zlo u n* (Ot)., *Štā se tō š nīn dogōđilo? Kā da je ūšlo zlō ū njēga* (Spl).), **svako je zlo u kome** (*Ne hōl š nīn, cērce, u nēmū je svāko zlō* (Sel).) i **se zlo je nad kē** ‘jako je nesretan *tko*’ (*Sē zlō jē nad mēnōm – sōma sēm, bētēžna ī bēs penēs* (SM).).

Zlo kao sinonim za zlu osobu pratimo i kroz frazem **zlo od čovjeka** (*Tō ty je zlō ōt čōvēka* (Ldb).), pričem se ovjerava i varijacija u smjeru **zlo od žene** (*Da mōžē bīt tōlikō zlō od ženē, tō je čūdo jēdno!* (BG), *A lēpō sam ty povēdala da je tō zlō ōd žēne, al tī nēčeš poslīxnoy* (SĐ)., *Tū te jē ānu zūō od žēni, al pa ūot čavējka* (Tr).). U hrvatskome

⁵ Uopćeni frazem prilagođen je hrvatskomu standardnom jeziku onda kada je ovjeren primjerima iz više različitih govora koji pripadaju različitim dijalektima i/ili narječjima (npr. **uzeti/uzimati za zlo** *komu što*). Ako se frazem ovjerava potvrdom iz jednoga govora ili potvrdama iz više govora koji pripadaju istomu dijalektu, donosi se uopćeni oblik frazema koji odgovara tomu sustavu (npr. **đava bi posidija od koga, stareši tri dana od vruga**). Značenja frazema preuzeta su iz konzultiranih izvora ili oblikovana/korigirana slijedeći dosadašnju metodologiju obrade frazeološke građe. Oprimjerjenja koja se donose u zagradama preuzimaju se onako kako su zabilježena u literaturi, a u uopćenome frazemu ne bilježe se naglasci.

⁶ Dijalektološki znakovi pripremljeni su pomoću sustava za unošenje ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), koji je u Znanstvenoistraživačkome centru SAZU-a u Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvio Peter Weiss.

⁷ HFR = *Hrvatski frazeološki rječnik* 2014.

jeziku u cjelini ovjeren je i internacionalni⁸ frazem **dijeliti {i} dobro i zlo** {s kim} ‘biti zajedno u različitim životnim situacijama {s kim}, dobro se slagati {s kim}, biti potpora i podrška komu i u dobrim i lošim životnim situacijama’ u kojemu se značenje, tj. cjelovitost sadržaja ostvaruje upotrebom dvaju pojmova suprotna značenja (*Öbečali smo dijélit dõbro i zlõ, bićemo zãjedno u svèmũ* (BG), *Dile skupa i dobro i zlo* (Či), *dílit s kîn dõbro i zlõ* (Kon), *Mákar my je nê familyja, deli z mênõm dõbrõ y zlõ, bãš je prõva pryjatèlyca* (SĐ), *Deđimo i dõbro i zlõ* (Ses), *Mõš i žëna mõrajõ deđiti dõbrõ i zlõ, nõ to sõ prëségli* (SM), *Dílin š njõn i dõbro i zlõ* (Spl), *Oni dile dobro i zlo* (Ši), *Tãlamo sê, duãbru je zuõ, tãlamo je lèpu je gãrdu* (Tr), *dílit s kîn dõbrõ i zlõ* (Vr)). U građi je potvrđena i mogućnost zamjene redosljeda dviju imeničkih sastavnica, o čemu svjedočimo u štokavskome govoru Gale (*Dilu skupa i zlo i dobro.*) i govoru Splita (*Dilidu skũpa i zlõ i dõbro.*, *Mi smo dílili s vãn i zlõ i dõbro.*). U kontekstu istoga semantičkog polja promatramo i frazem **u dobru i zlu** ‘u svakoj prilici, bez obzira na okolnosti’ (*u dõbrũ i u zlũ* (Bib), *Dõk sõ se žënyly, õbëčaly sõ sy da bõjõ skũpa v dõbrõ y zlũ, a čym je zbetëžala, õstávyl jõ je* (Ldb), *Nëga čudaj lũdy kõjy sõ býly z mênõm v dõbrõ y zlũ* (SĐ), *Õbëčaly smõ sy da bõmõ skũpa v dõbrõ y zlũ!* (SĐ)). Široko rasprostranjenim smatramo i frazem razvidne provenijencije **zlu ne trebalo** ‘za svaki slučaj’ te ga ovjeravamo potvrđama iz križevačko-podravskih kajkavskih govora (*Zlũ nê trëbalõ!* (Pet), *Zlũ nê trëbãlo* (Ses), *Bõmõ još prìvëzli dřf, zlũ nê trëbãlë* (Vrb), varaždinsko-ludbreških govora (*Sprãvy tõ nêkam, zlũ ne trëbalõ* (Ldb), *Zlũ ne trëbalõ, dëny sy kõjega dãnara v žëp.* (Ldb), *Nãm jõ tõ niš xityla, račũny sî mõrajõ býty na kũpõ, bõr õt prõšlõga lëta, zlũ ne trëbalõ* (SĐ), međimurskoga govora Svete Marije (*Õblači sê. Xitj i põnõvõ na kõla – zlũ nê trëbalõ.*), čakavskoga Kompolja (*zlũ nê trebalo*), govora Splita (*Nëče biť kiše, ali ču lùmrëlu isto vazëst, zlũ ne tribãlo*), Bibinja (*zlũ nê tribalo*), Crikvenice (*Zlũ ne trëbalo, zãmi jakëtu sõbũn.*), Vrboske na Hvaru (*zlũ ne trëbovalo*).

U građi ovjeravamo i frazeme koji su vezani uz određeno govorno područje, poput **dati (uzeti) se na zlo** ‘inficirati se, zakomplicirati se (o bolesti, rani)’ koji je potvrđen u štokavskim i čakavskim govorima (*Õvë mõje pëte od bãšë – bãš mi se tõ nã zlo dãlo* (BG), *dãti se na zlõ* (Bib), *Zëlo sê j na zlõ i pãrtil je břzõ* (Cr), *Dalo se na zlo* (Do, Ga), *Ugãzi son na rũžinovu brõkvu i dãlo mi se na zlõ!* (Hv), *dãt se nã zlo* (Kon), *Dalo mi se na zlo* (Lo), *Rãna mu se dãla nã zlo* (Med), *Onã rãna mu se je dãla na zlõ* (Nov), *zëť se na zlõ* (Om), *Dalo se na zlo* (Ot), *dãt se na zlõ* (PiZ), *Rãna na nogi dãla mu se na zlõ* (Se), *Udrí san se motikõn u přst ol nogë i dãlo mi se na zlõ* (Sel), *Rãna mu se dãla nã zlõ* (Spl), *Dãlã mu sê rãna na zlõ, pa sú mu mórãli õkñit nõgu* (Trog), *dãt se na zlõ* (Vr)) ili frazema **gledat da se obije o manjen zlu** ‘nastojati iza-

⁸ Usp. npr. Vrgoč i Fink Arsovski 2008: 161.

brati manje zlo' koji je zabilježen u štokavskome govoru Donjega Pazarišta (*Gledaj da se obije o mañen zlu.*). Potonji je frazem sinoniman frazemu **od dva zla izabrati no manje** (*od dvâ zlà izabrâti nô mañe* (Bib)), koji također izražava manje loš, tj. bolji izbor od dvaju loših. U križevačko-podravskim kajkavskim govorima navodi se poredbeni frazem **povlačiti se po svetu kak tuže zlo** 'potucati se, lutati' (*Povlâči se po svêtu kâk tûžę zlò* (Ses)., *Něma mĕra, nĕk se povlâči po svêtu kâk tûžę zlò* (Vrb.) u kojemu se negativna konotiranost samoga glagola ostvaruje upravo upotrebom imeničke sastavnice *zlo*, koja u konkretnome frazemu ima i ulogu intenzifikatora značenja. Takva se uloga može iščitati i u svetomarskome frazemu/prijetnji **maznoŕi (trĕsnoŕi, fĉĕhnoŕi i sl.) koga kaj mo bō zlo** 'istući koga' (*Tâk tę mâznem kaj tĭ bō zlò.*, *Uôĉęš kaj tę trĕsnem tâk kaj tĭ bō zlò?*, *Zamôĉi ak nĕĉęš kaj tę fĉĕxnem kaj tĭ bō zlò.*) u kojemu je mjerilo jačine udarca *slabost*, dok se zlo kao nešto nepoželjno i nebitno pronalazi i u frazemu **hitĭti kak tuđ zlo kaj** 'nemarno baciti što' (*Duôšĕl ję šĉkòlę, tòrbō ję xitĭl kak tûđ zlò ĩ lĕgĕl sję prĕt tĕlĕvizor.*), također zabilježenu u Svetoj Mariji. Ovdje ovjeravamo i lokalizam **tri dni zlo, p^otlji nigdōr d^obro** 'uvijek je loše' (*Tri dni zlò, puôtlji nigdōr duôbro.*). U njemu pronalazimo numeričku sastavnicu 'tri', koja je čestim dijelom frazeologije (usp. Macan 2022: 146–148) te ima razgranatu, uglavnom pozitivno konotiranu simboliku (usp. i *ibid*: 78). Naime, tri se smatra temeljnim brojem te je „izraz intelektualnog i duhovnog reda, božanskog, i u kozmosu i u čovjeku” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 709). U spomenutom primjeru, pak, uočavamo negativnu konotaciju pojačanu upravo izostankom obrata koji bismo mogli očekivati iz same strukture. Negativna se simbolika⁹ broja tri iščitava i iz babogredskoga vjerovanja koji upućuje na slijed od triju nesreća – *Ako se desi jedno zlo, mora se trojstvo namiriti*, kao i iz tršćanskoga primjera – *Trĭtje râdu tiĕĉĉ.* Spominjemo ovdje i medulinski primjer koji upućuje na nizanje zla, tj. na vjerovanje da zlo, nedaća nikad ne dolazi samo (*Još i tô nan je sâda rabĭlo, ma znâš da nĭkad ne dôđe ĕno zlò sâmo.*), što bilježimo i u kajkavskome govoru Tršća (*Xedina nigdĕr na pridę sâma.*) te u štokavskome govoru Babine Grede (*Zlo nikada ne dolazi samo*).

U Bibinjama je zabilježena ovjera **od zla na gore** 'sve gore', u kojemu se polazno značenje pojačava priložnom sastavnicom. Značenje tršćanskoga lokalnog frazema **glidat ko da je kedu zuo striu kamu** uvjetovano je upravo imeničkom sastavnicom *zlo* koja upućuje na negativno značenje – 'ružno gledati koga' (*Paglĭdej ga kòk mę*

⁹ Promatranju broja *tri* u kontekstu negativne simbolike možemo pridodati i narodno vjerovanje ovjere-no u goranskome Tršću. Prema njemu se u istoj obitelji isto osobno ime ne bi smjelo nadjenuti u više od dvije uzastopne generacije jer treće uzastopno pojavljivanje nosi nesreću ili smrt (*F xiše so uòxku dvâ za rĭden z isten jemĭnen, ĉę ję trĭtje bu pâršua kâzna, kaštiga, al pa nasrĭĉa. Trĭtje bu uodĕšu.*). U Crikvenici i Senju se pak reklo da ako umru dva u ulici, onda će i treći.

gl̑da ko da sen mo k̑ku zuò strȋya.). U funkciji imeničke sastavnice *zlo* bilježimo i u frazemu **radit od zla dva**, ovjerenu u štokavskome govoru Gale, koji, iako implicira na intenzifikaciju polaznoga glagola, zapravo nosi značenje ‘nije važno, nevažno je’. Do potpune je desematizacije sastavnica došlo i u frazemu **ʋod zla am̑n**, zabilježenu u govoru Svete Marije, koji nosi značenje ‘prekasno’ (*Za dvò dni j̑ dʋòb̑l̑ nõvò vròčtvo, aļi ùnda j̑ v̑č̑ bìlò ʋòd zla am̑n.*). U varaždinsko-ludbreškim govorima nevolja može biti posljedica govorenja (traćanja, ogovaranja, vrijeđanja), tj. upotrebe jezika¹⁰, o čemu svjedoče ovjere iz mjesnoga govora Ludbrega (*Da tí s̑mò znòš̑ kùlkò j̑ ùna napròvyła zlá z jezìkòm., Jò ty velìm, ùna bò pòk napròvyła v̑lkò zlò svòjem jezìkòm.*) i Svetoga Đurđa (*Čùdaj zlá sò nam napròvyly svòjamy jezìkamy.*).

Želju da se ne dogodi više ništa loše ili ništa gore iščitavamo i iz paremioloških sveza, npr. onih ovjerenih u širem čakavskom govornom području (*ali sv̑ zlò po tòn* (Bib), *Sv̑ zlò (išlo) za tìn!* (Hv), *A: Mi se razb̑ja pijàt od fornim̑nta. B: Sv̑ zlò š̑ nj̑n!* (Med), *Se je razb̑ uni lȋpi v̑ž za ruòže, m̑, so zlò za tȋn* (Paz), *Sv̑ zlò iso tìn išlo* (PiZ)). U govoru Medulina bilježi se i primjer koji svjedoči o zlu kao kazni koja se vraća (*Tò mu dan̑s vȓcaju, ki zlò d̑la, zlò i d̑čka.*). *Rečenična ovjera iz hvarske govora – T̑ško sa zlòn, još gòre bez nj̑ga!*, koja se objašnjava kao ‘nije lako s „teškom” ženom, ali bez žene još je teže!’ (Benčić 2014: 69), potvrđuje metaforizaciju u smjeru *žena = zlo*, koja se u korpusu potvrdila i na razini sadržaja (npr. *zmija od žene*). Poslovice **svako zlo za neko dobro** (*Zn̑š̑ k̑ko se k̑ž̑ – sv̑kò zlò z̑ nekò d̑bro* (BG)!) te **nije svako zlo za zlo** (*Nije sv̑kò zlò za zlò, v̑š̑ d̑ j̑ išpalo d̑bro nakȓju* (BG), *Nije svako zlo za zlo* (Ga, Si), *n̑ sv̑kò zlò za zlò* (Hv), *N̑ sv̑kò zlò za zlò* (PiZ), *N̑ sv̑kò zlò za zlò* (Sel)) nose isto značenje ‘u čemu lošem može biti i što pozitivno’. U govoru Vrboske na Hvaru zabilježene su poslovice *učin̑ dobrò, ne buòj se, učin̑ zlò, zl̑ se nõdoj te ko n̑ pȓvò ča je zlò, n̑ zno č̑ je dobrò* u kojima se sadržaj (posljedice loših postupaka i zahvalnost za sve dobro u životu) ostvaruje oprekom dobro – zlo. U kontekstu poslovice promatramo i one ovjerene u križevačko-podravskim govorima – **ako kaj krivo reče, zlu ne fteče** ‘nastradao je *tko* ako što loše, krivo kaže, pogriješi’ (*Àko k̑j kȓvo ȓč̑, zl̑ n̑ fȋč̑* (Ses)) te **kam bu (če) se zlo neg na seljaka** ‘seljak uvijek nastrada’ (*I òv̑ prol̑t̑j̑ posk̑p̑la j̑ n̑fta i ùm̑tni gn̑j:* – *K̑m̑ č̑ (bò) s̑̑ zlò, n̑k̑ na s̑l̑ka* (Vrb)).

Prilog je ovjeren u glagolskome frazemu **zlo misliti** ‘biti zlonamjerman, imati loše namjere’ (*D̑ž̑ se ko n̑k̑ sv̑tica, a z̑pravo s̑mò zlò m̑sl̑* (BG), *Nisan ja zlo misli-*

¹⁰ Tim se somatizmom u frazeologiji uglavnom izražava funkcija govorenja ili šutnje, a vrijednosni sud o izrečenome definiran je pridjevskom sastavnicom (usp. Kovačević 2012: 110). U konkretnim ovjerama varaždinsko-ludbreškoga dijalekta negativno se značenje ne postiže pridjevom, nego upravo imenicom – jezikom napraviti zlo.

ja (Go)., *Škùžâjte, mòlin vas, nísân zlò mîslija* (Spl.) te u frazemu sveze riječi **zlo i naopako** ‘jako loše’ u kojemu se intenzifikacija značenja postiže upravo upotrebom dvaju priloga koji impliciraju pogrešnost, neispravnost ili slabost (*Iže (ide) mu zlo i nopako* (Či)., *On je zlo i naopako* (Do)., *Zlo i naopako, eto kako* (Lo)., *Sve je zlo i naopako* (Ot)., *Došlo zlo i naopako* (Si, Ši)., *zlò i nàopako* (Vt)).

Vrijedno se osvrnuti i na zastupljenost pridjevske sastavnice *zao*. O tome svjedoče, primjerice, štokavski frazemi **zla krv** ‘prirodna zloća, zla narav, zloća svojstvena obitelji’ ~ **biti zle krvi** ‘biti prirodno zloćest’ (*Ōn je zlè kr̃vi, fàla Bògu dà je živa òstala* (BG)., *To je zla krv* (Ši).), i frazem istovjetnoga značenja **imat zlo oko // imat zle oči** ‘biti zao, željeti drugima zlo’ (*Ima zle oč̃i* (Ga)., *Ima zlo oko* (Ot).), u čakavskoj Novalji – **zlo oko** (*Ne hod̃i na r̃ibe ko si sr̃til Āntòvu kunjâdu. Nîš nêćeš ćap̃t ko te je pop̃zila svoj̃in zl̃in òkon.*). Tu poticajni impuls pronalazimo u slici urokljiva oka koje može izazvati nesreću pogledom, što je ovjereno i u ukrajinskome jeziku (usp. Petrovska i Dugandžić 2023: 168). I dok spomenuti frazemi nose kvalitativno značenje i upućuju na karakterne osobine pojedinca, frazem **u zlo doba** nosi vremensko značenje koje je u navedenoj svezi određeno upravo pridjevskom sastavnicom – ‘u lošem trenutku, u krivo vrijeme’ (*U zlo doba je stiga* (Ši).). Dijalektnu inačicu spomenutoga frazema, u kojoj na vremensko značenje upućuje sastavnica (*v*)ura, **vu zlu vuru**, ovjeravamo na kajkavskome govornom području (npr. *Vù zlu vùru sëm pr̃r̃čkla da id̃mo v gor̃ičę* (Ses).), pri čemu bilježimo i varijantnost pridjevske sastavnice (npr. *zlo = nesretno – L̃ëko zak̃sni kãđ v ñsr̃č̃no vùro id̃ę* (Đur).). Frazem **do zla boga** (*Nêmōj tô gl̃ëdat, dõsãdno je dò zla bõga* (BG)., *Par̃iden ję do zlá bõga* (Tr).) možemo objasniti postojanjem dvaju bogova (dobroga i zloga) prema slavenskoj mitologiji pri čemu se u spomenutim primjerima referiramo na onoga uz kojega vežemo negativna obilježja, čime se pojačava i polazno značenje (usp. URL2 i URL3). Spomenuto se može interpretirati i pojačavanjem značenja upotrebom dviju antonimnih sastavnica (*zao* i *Bog*), uzmemo li u obzir percepciju Boga, ovjerenu u frazeologiji u cjelini, kao mjerila savršenstva (usp. i Bošnjak Botica 2007: 192).

3. ZLO KAO SADRŽAJ FRAZEMA

S ciljem utvrđivanja načina kako se, tj. kojim sastavnicama, zlo izriče na razini sadržaja frazema, izdvojeni su i prikupljeni frazemi kojima se opisuju zle i/ili zločeste osobe. Istraživanjem su se tako po frekventnosti izdvojile tri skupine, pri čemu se kao najfrekventnija sastavnica za izricanje promatrana semantičkoga polja potvrdila sastavnica *vrag/đavao*.

3.1. SASTAVNICA VRAG

Brojnost frazema kojima se na zlo, zlu/zločestu osobu upućuje upravo sastavnicom *vrag* nije neočekivana. Naime, percipiranje vruga kao oprečnoga Bogu ukorijenjena je u kulturu i život čovjeka, te se upravo kroz odnos *Bog – vrag* u frazeologiji opisuju i odnos *dobro – zlo* (usp. Fink 1996: 18). Na razini je hrvatskoga jezika u cjelini tako ovjeren frazem u kojemu je zločestoća, pakost ili nerazumnost motivirana slikom *ulaska vruga¹¹ u koga* ili *bivanja vruga u komu*, a što ovjeravamo u govorima svih triju narječja (*Põnāšā se kao da je vrâg ušõ ù njega* (BG), *Bî je îzvan sèbe ka da su, Bõže mi prostî, svî vrõzi ulîzli ù ñe* (Dr), *Sto je đavli u njemu* (DZ), *Kodâr ę vrâg vù jnëm, nëmremõ ga spokõrîti* (Đur), *Ki da je žava uša u ñ!* (Ga), *Ko da je žava u tebe uniša!* (Go), *Kõnda je vrâg ušal ù njega* (Kon), *Xmõny sọ kaj da je sõm žavol v ñîmy* (Ldb), *Zlõčesty ste dènes kaj da je sõm žavol vọ vâmy* (Ldb), *Nõn-stõp by se svâdyl, kaj da je sõm vrõk vù ñem* (Ldb), *Uniša je žava u te* (Lo), *Nîsi nîkad bîja takõv, ča je vrâg uša ù te?* (Med), *Xmõja je kaj da je sõm žavol vù jy* (SĐ), *Kâj je tõ za čovëka, kaj da je sõm vrõk vù jem* (SĐ), *Ponāšaš se kâ da je sotonâ ulîzla ù te* (Sel), *Sâmo bi sę svâžal, kâk da ję vrâg vu ñëm* (Ses), *Svi su žavli u ñoj (ñon)* (Si), *Čà je tēbi? Kâ da je vrâg ú te uša!* (Spl), *Kâ da je vrâg ulîza ú te!* (Spl), *Nè mõš š njõn izâč nâ krâj, svî su vrâzi u njõj* (Spl), *Nè mõš š njõn izâč nâ krâj, svî su đavli u njõj* (Spl), *Đâvâ ú te ušâ!* (St), *Û tebi je đâvâ* (St), *Ka da je žava ú te uša* (Ši), *Svi žavli u ñon (ñoj)* (Ši), *Kò da ję sâm vrâk v ñè* (Tr), *Kodâ je vrâk v ñëmu* (Vir), *Kò da je vrâg ù ñemu* (Vt), *Vrâg je ù ñega ušâ* (Vt). Zanimljivo je ovdje primijetiti da se spomenutim frazemima, uz izricanje zločestoće, može izreći i nemir ili živahnost, što potencijalno upućuje na odnos *nemiran* → *zločest*. Istim je poticajnim impulsom motiviran i lokalno obilježen frazem **kanda je nečastivi uljega u koga**, zabilježen u govoru Gospića, gdje, pak, frazem **vrag uša u koga** nosi značenje ‘sav je izvan sebe tko, kao da je tko poludio, čini same ludosti’ (usp. Menac-Mihalić 2005: 342) te možemo pratiti odnos *vrag = ludost*. S druge strane, u govoru Otoka frazem slične strukture – **vrag uša u kosti komu** – nosi značenje ‘postao je tko zao’ (usp. *ibid.*), čime se razlika u značenju između dvaju štokavskih govora ostvaruje upravo upotrebom somatizma *kost*. Usto što se zloća izriče ulaskom vruga u čovjeka/biće, u motivaciji frazema ovjereni su i drugačija pozicioniranja i odnosi, što iščitavamo iz primjera *vrâg õd vrâga* (Bl), *Ž žavlije je to strane* (Br), *Mali je s vragon* (Do), *Na žavla je nasažen* (Do), *On je žavlije strane* (Lo), *Ž žavlije je to strane* (Ot), *On je*

¹¹ *Vrag* se pojavljuje i u inačicama npr. *đavao, sotona, antikrist, nečastivi*. Vidi i Pavić 2014: 19–22.

u *žavlu*¹² (Ot), *Ōn je vrâg òd vrâga* (PiZ), *Bâš je nâ vrâga* (St). U govoru Lovreća svjedočimo upotrebi turcizma *belaj* te posljedično smještenosti *zla* u dušu (**belaj je u duši komu** ‘jako je zao *tko*’), koja je i sastavnicom široko potvrđenoga frazema **prodati (dati) dušu vragu (sotoni)** ‘postati nepošten, prepustiti se zlu, ne zazirati ni od čega da bi se došlo do cilja, postati zao’ (*Tâj ti je pròdò dūšu vrâgu, zàobīdi to u šīrōkom lūku* (BG), *Proda je dušu sotoni* (Či), *Dušu je vragu proda* (Do), *Kâj, vē by y mī trēbaly vrōgu dušo dâty?* (Ldb), *Znôm da by y vrōgō dūšo pròdav sâm da ga pōk zbērejo za dyrēktora* (SĐ), *Vrâgu jē dūšu dâl* (Ses), *Kâj mō znâčī sē bogōctvo ak jē prōdal dūšo vrōgō?!* (SM), *Proda je dušu vragu* (Ši). I kao što vrag ili antikrist može postati metafora za zla čovjeka (npr. *Da nêkò mòžē bīt tōlikī (prâvī) vrâg (đâvo), tò je da ne pòvjeruješ* (BG), *Čúvaj se tōga čovīka, prâvi je àntikrst, svē bi ti ūzeja a ništa ti ne bi dâ, a ukrēja dikô stīgne* (Bib), *Vraže u lúckoj spodobī* (Go), *Ōn jē prōvī àntīkristoš – nīkaj nē pošlūxne. Àntīkristoš jēn!* (SM), *Ōnâ je prâvi vrâg* (Spl), *Tī je mâlī prâvi đâval, polūdīčemo š njīn* (Spl), *Tô je đâval o(d) čòvīka, tīšte se dalèko od njēga* (Spl), *Tô nije čòvīk, nego vrâg u juskōj spodobī* (Spl), *Ona je pravi vrag* (Ši), tako se isto značenje može ostvariti i poredbenom strukturom, u kojoj A dio može biti glagol ili pridjev (*Pògan si ko vrâg* (Kzm), *Nēgova mâma je sōma rēkla da je zlòčesty kaj vrōk* (Ldb), *Tò vēč sī znōjō – dok sy spīje, xmōjy je kaj vrōk* (SĐ), *Sēmy se posvōdyla, xūda je kaj vrōk!* (SĐ), *Nē znam kâj bōm ž nīm zâčēla, xmōnjī jē kak àntīkristoš* (SM), *Dēn na dēn tēnta kak àntīkristoš* (SM), *Od rōnoga jutra tēnta kak šâtan* (SM), *Dok sē rešīdī, xmōnjī jē kaj {sōm} vrōk* (SM), *Xmōnjī jē kâj da ga sōm vrōk tēnta* (SM), *Zlòčest si kâ vrâg* (Spl), *Zâl si kâ đâval* (Spl), *Parīden jē ko àntīkrist* (Tr), *Tâ te nâ bu dâj ne žlīčē ūadi zak je parīden ko sân xedič* (Tr), *Parīden jē ko sâm vrâk* (Tr), *Žlīxten ko sâm vrâk* (Tr), a A sastavnica može i izostati (*Pēste ga, ko àntīkrist jē, nēč mo na mârjo* (Tr), *Ko antikristuš jē, sâmu zēja i xedu jē parīden* (Tr).)¹³. Svojevrsna se intenzifikacija navedenih frazema postiže upotrebom zamjenice *svi* (*Zla ka svi jon žavli* (Ot), *Zlòčēsta je kâ svī đâvli* (Spl)) ili (varijabilne) numeričke sastavnice (*Zâ ko sto žavli* (Lo), *Čúvaj ga se, zlòčest je kâ stô đâvli* (Spl), *Parīden jē ko stū xediču* (Tr), *Pâglej ga, parīden jē ko trīstu xediču* (Tr)). Numerička je sastavnica i dijelom frazema **stareši tri dana od vrâga** ‘veoma lukav i prepreden, zločest’, koji je zabilježen u križevačko-podravskim govorima (*Bâbē su starēšē trī dâna od vrâga* (Klo), *Tī si starēši trī dâna od vrâga* (Klo), *Starēši jē trī dânâ od vrâga* (Ses), *Tâ ti jē bâba starēša trī dânâ od*

¹² Frazem **bit u đavlu** poliseman je te uz značenje ‘biti zao’, nosi i značenje ‘lutati glavom bez obzira’ (usp. Menac-Mihalić 2005: 166).

¹³ Frazem **zločest kao vrag** ovjeren je i u drugim slavenskim jezicima (usp. Fink Arsovski i sur. 2006: 334).

vrāga, nē buš ju prevāral (Ses.) i kojim potkrepljujemo već spomenutu negativnu simboliku broja *tri*. Pojačavanje polaznoga značenja, tj. intenziteta zloće, opakosti, ovjereno je i frazemom **gori {i} od {samog, crnog} vruga (đavla)** koji je široko rasprostranjen (*Nē da je bezòbrazan, gòrī je od sāmōg đāvla* (BG)., *Gori je ot samog vruga* (Či)., *Vē je gòršy od vrōga, a kākov bō dōg zrōste!?* (Ldb), *Bálavyca jēna, gòrša je od vrōga!* (Ldb), *Gori od vruga* (Ru)., *Tē je xùjšī i od vrōga – nē znam f k^uōga sē vīgēl* (SM)., *Mēla je jōkō d^uōbrę prilīkę za itī zāmōš, alī niṭī jēdēn jī sē nē vidēl. Vē sjē našla prōvōga – xùjšī je od vrōga* (SM)., *Gòri je o(d) sāmoga vrāga* (Spl)., *Gòri si òd vrāga* (Spl)., *Gòri si ò(d) đāvla* (Spl)., *Gòrī je od c^rnōg vrāga* (St)., *Gori je od vruga* (Ši).). Percepcija vruga kao najviše instancije zloće može se iščitati i iz lokalnih frazema **đavla bi razvalija** (*Bi žavla razvalijo* (Do).) ili **đava bi posidija od koga** (*I žava bi o ne posidjo* (Ot).) te frazema **na vruga sličan** koji bilježimo u novoštokavskome ikavskom govoru Vratnika.

Zanimljive su varijacije frazema **pasti (skočiti, izaći) vrugu iz torbe (vreće, kape) ~ kao da je pao (skoćio, pobjegao) vrugu iz torbe** *tko* kojim se, uz zločestocu, može izražavati i pozitivno značenje spretnosti i snalažljivosti ili, pak, živahnosti, nestašnosti te se nerijetko primjenjuje na djecu (*Jēsi tī vidlā tō, kò da je ispō vrāgu iz tōrbe!* (BG), *Tī ga fāliš da je dōbar a izāša je vrāgu iz tōrbe, dūplo je gòri od drūge dicē* (Bib)., *Mi se parā dā j vrāgu s tōrbi pobēgāl* (Cr)., *Ispa vrugu is torbe* (DP)., *Kot dā j vrāgu z vrēci pāl* (Kas)., *Tē dēćec je vrōgo s tōrbe vūšel* (Ldb)., *I vāš je unūk zlōčesti kakò da je vrāgu s kǎpe pāl!* (Nov), *Opāsti vrāgu s tōrbę* (Pet)., *Tē xlōt kaj da je vrōgo s tōrbe vūšef* (SĐ)., *Kāk da je skòčil vrāgu s tōrbę* (Ses)., *Jō nēmreṃ ž nīm lōdatī. Tāk je zm^uōtani kaj đer vrōgo s tōrbę pobēgēl* (SM)., *Kušṭen je kaj đer vrōgo s tōrbę pobēgēl* (SM)., *Kò da je vrāgu iz tōrbē ispā* (St)., *Pāglej ga, na mārę bēt na mīre, ko da je vrāge s tūrbę pabējgnu* (Tr)., *Opāsti vrāgu s tōrbē* (Vir)., *Ōpal je vrāgu s tōrbę* (Vrb)., *kò da je vrāgu ispā iz tōrbe* (Vt)). Višeznačan je i lokalno obilježen frazem **ko da je vrage spad ripa vešu kedu** – 1. jako je zločest *tko* (*Bāš je ko da je vrāge spad rīpa vēšu, na dapāde me sę.*); 2. jako je nestašan, živahan *tko*, ovjeren u kajkavskome goranskom govoru Tršća (*Nēj nan uòxku ž nīn zāk je ko da je vrāge spad rīpa vēšu.*). U novoštokavskome ikavskom govoru Komina ovjerena je inačica u kojoj se pojavljuje i realija iz svakodnevnog života – *kò da je ùteka vrāgu s parangála*. HFR bilježi i frazem **došao je (doći će) vrag po svoje** (2014: 669), koji je ovjeren i u dijalektnome korpusu (*Ništa se tī ne sikirāj, dōće vrāg po svōje* (BG)., *Dòšō vrāg po svōje* (Kmz)., *Dòšēl bō vrāk po svōje* (Pet)., *Dòšēl bu vrāg po svōje* (Ses)., *Dòšēl bu vrāg na svōje* (Ses)., *Bōdi bęz brīge, dōšēl bō vrāk po svōje* (Vrb)., *Tū si nišṭę nēmre niš pōmoči, dōjđę vrāk po svōje* (Vrb).), kao i frazem **s vragom (đavlom) tikve saditi** ‘biti zao, upuštati se u sumnjive poslove’ (*Trēba znāt tkò s vrāgōm tīkve sādī* (BG).,

Ž *žavlon tikve sadi* (Ga, Ot), *Čuvaj ga se, ôn ž đâvlon tîkve sâdi* (Spl).). Prozirno su motivirani lokalno obilježeni čakavski frazem **smijat**¹⁴ **na vrâga**, ovjeren u govoru Blata na Korčuli, **zrast va vrâga**, ovjeren u govoru Kastva, ili **vrag bi mogal tentat**¹⁵ te **na dijavla/djavla {paklenoga} zločest**, zabilježeni u Novalji, a to bismo mogli reći i za medulinske frazeme **vrajjje mliko cikali**¹⁶ *ki te vrajjja faša*¹⁷ **ga je ofašala**. S druge strane, frazem **cvîce iz arule**¹⁸, ovjeren u Blatu, koji se objašnjava kao ‘pren. zločesta osoba’ (usp. Milat Panža 2021: 68), nema jasnu motivaciju, ali se podloga frazema i ostvarivanje prenesena značenja može pronaći u stvaranju ironije (pripisivanje negativna značenja pozitivno konotiranim realijama). U novoštokavskome ikavskom govoru Brnaza zabilježen je frazem **đava obri** ‘biti zločest, neposlušan /obično o djetetu/’, pričem se navodi da se obri ne rabi izvan frazema (usp. Menac-Mihalić 2005: 166), što onemogućuje donošenje zaključaka o etimologiji, ali svjedoči o čuvanju sloja leksika isključivo u frazeološkome korpusu. U Novome Vinodolskom navodi se primjer *Něćē vrânicî*¹⁹, *vân po vražnjû*²⁰, koji se definira kao ‘izreka o zločestoci’ (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345), i dokazuje ustaljeni obrazac prenošenja značenja *vrag = zlo*.

Već spomenuta metaforizacija *žena = zlo* može se pratiti i kroz odnos *žena = vrag* → *vrag = zlo*, o čemu svjedoče potvrde **namirija se na vrâga** ‘oženio je zločestu ženu; ima posla sa zločestim, lošim čovjekom’ (Bib) ili **vrag babje** ‘zločesta žena’ (Tr) (*Ti se ân vrâg bâbje, nâjbel se ję uodmėknet uot _ti_ębę*).

Iako u svojoj strukturi ne sadrže sastavnicu *vrag* ili njezine bliskoznačnice, zbog iste semantičke podloge, što potkrepljujemo primjerom koji na to jasno upućuje – *Prâvi vrâg, sâmo mu røgi falę* (Ses), ovdje ubrajamo i kajkavske inačice frazema **samo rogovi fale komu** (*Samõ mu røgi falę, nęma kaj nę bo zmîslil!* (Đur), *Dok sem vam jô govòryl da mọ sâmo røgy falijô, dëlaly ste se nørca z męne – „kâj ti znôš?”* (Ldb), *Velž da mọ sâmo røgy falijô?* (SĐ), *Kâj ste jôš nę svâtyly da mọ sâmo røgy falijô?* (SĐ), *Povęda kôly pọ sęly da my sâmo røgy falijô* (SĐ), *Xmõnj ję kaj vrôk. Iščę mọ sâmo r^uôglj falido* (SM), *Jôš mu sâmo røgi falę* (Vir), *Sâme mu jôš røgi fâlę* (Vrb), koji uz izricanje²¹ *zloće*, u pojedinim govorima može nositi i značenje spretnosti, sna-

¹⁴ Smijat = sličiti, nalikovati (usp. Milat Panža 2021: 441).

¹⁵ Tentât = napastovati, dovoditi koga u napast (usp. Vranić i Oštarić 2016: 686).

¹⁶ Cikâti = sisati (o dojenčetu) (usp. Peruško 2010: 34).

¹⁷ Fâša = povoј, zavoj (usp. Peruško 2010: 62).

¹⁸ Ârula = obzidani prostor za cvijeće (usp. Milat Panža 2021: 68).

¹⁹ Vrânicî = vrag (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345).

²⁰ Vražnjî = vražji (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 345).

²¹ Bašić (2024: 268) u dvama istarskim čakavskim govorima ovjerava frazeme čije su nosive sastavnice *vražji rogov*, a značenje se odnosi na pohlepnost.

lažljivosti (*Tāk je, šē mo sámu rági falijo* (Tr.)), ali i gluposti (*Jòš ti sàme rògi fàlę, pa kěj nę vidiš da su tę prevaràli* (Vrb.)). Spominjemo ovdje i frazeme **nema komu mjesta ni u paklu** ‘jako je zao tko’ (*Nema mu mista ni u paklu* (Lo.)), *Něma mu mīsta ni u pàklu* (Spl.) te **u mraku se rodija** ‘zao je tko, zao je od rođenja tko’ (*U mraku se rodijo* (Ot.)) u kojima se prati simbolika *pakao = mrak = zlo*²².

3.2. ANIMALIZMI KAO SASTAVNICE

Uz čestotnost sastavnice *vrag/đavao*, u građi se za izricanje zla primjećuje i brojnost animalističkih sastavnica. U tome smislu valja spomenuti frazem **imat dušu ka beštija** ‘biti zao’ (*Ima dušu ka beštija* (Ot.)), u kojemu se pojavljuje nadređen pojam *životinja*. Među animalizmima brojnošću se izdvaja *pas*²³ kojega ovjeravamo u frazemima **pas da ugrize koga, otrovao bi se** ‘jako je zao tko’ (*Pas da je ugrize, otrova bi se* (Go.)), *Òna je pūno zlà. Pàs bi se òtrova kad bi je ùgrīza* (Spl.) ili **pašče u duši** ‘zao je tko, podmukao je tko’ (*On je pašče u duši* (Ot.)). Povezivanje psa sa zloćom u konkretnim primjerima motivirano je slikom psa koji grize, čime se stvaraju negativne konotacije, te se posljedice konkretne fizičke aktivnosti preslikavaju na karakterne osobine. U kajkavskim su govorima ovjerene dijalektne inačice frazema **zločest kao pas/cucak** ‘jako zločest’ (*Zlòčęst si kò (kàk) cūček* (Klo.)), *Odnavěk je bìl tàkof, xmõny kaj cūcek* (Ldb.)), *Nę znam kàk ùna ž nīm žyvī, tę čòvek je xmõny kaj pės* (Ldb.)), *K jim nigdòr nišče ne dõjde jēr je jěny jàpa zločęsty kaj cūcek* (SĐ.)), *Zàkaj je vę, pòt stõre dnëve tàk xmõjy, kaj cūcek, jò nę znam* (SĐ.)), *Tàkve l’ùde, kòjy sò xmõjy kaj pėsy, nęčem f svòjem žyvòtò* (SĐ.)), *Męne by bìlò sròm da my je dęte tàg zločęstò, kaj pės* (SĐ.)), *Zlòčęst si kàk stòčni cūček* (Ses.)), *Dòk sī málò spiје, xmõnj ję kak pės* (SM.)), *Parīden ję ko pės* (Tr.)), *Žlęxt ję ko pės, nàkar ž nīn jęmet pùasla* (Tr.)), *Zločęst je kàk cūcek* (Vir.)). Građa potvrđuje i mogućnost upotrebe sastavnice *kuj* koja se u nekim govorima može primjenjivati na osobe obaju spolova (*Zlòčęst ję kò kùja* (Klo.)), *Hmanà si kàj kùja* (Pet.)), *zločest ko kùja*²⁴ (Vt)), a u nekima samo na osobe ženskoga

²² O odnosu *mrak = zlo* svjedoči i trogirski ovjera *taman = zao* (*Mùž jon je pūno tàman*) (Geić 2015: 413).

²³ *Pas* je, kao čovjeku najbliža životinja, nerijetko dijelom frazeološkoga korpusa, metafora, poslovice... (usp. i Keber 1996: 288). Prvotna mu je funkcija „čovjekova vodiča kroz noć smrti, pošto mu je bio pratiocem kroz dan života” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 476). Ipak, u nekim kulturama *pas* je nositelj i negativne simbolike (npr. predznak smrti, nečista životinja) (usp. *ibid.*: 479), a u tome ga kontekstu ovjeravamo i u ovdje promatranome korpusu.

²⁴ U štokavskome govoru Vratnika ovjeravamo i frazem motiviran istom slikom – *ni kùja im (mu, joj) rávna nije*.

spola²⁵ (*Zlā si kâ kûja, nèču s tèbon govòrit* (Spl).). U svetomarskome lokalnom frazemu **hmõnjî kak Cifrij** (*Xmõnjî ję kak Cifrij. Nę znam kâj bõm ž nîm zâčęla.*) svjedočimo zoonimu koji se pojavljuje samo u frazemu (usp. Frančić i Menac-Mihalić 2020: 328). Uz psa, u korpusu je frekventna i sastavnica *zmija* (*Łut je ka zmija łutica* (Ga)., *Ōn je gúja łutica* (K mz)., *Tõ ty je una bàba kaj je navęk sřđita – da vgrîzne kâčõ, kâča by se õtrõvala* (Ldb)., *Jut si ko zmija jutica* (Op)., *Jõ sam se vęč čũdaj põt õsvedõčyla kâkva je – vęrjy my, da vgrîzne kâčõ, õtrõvala by se* (SĐ)., *Čũvaj ga se, õn je prâva gúja jũtica* (Spl)., *Dřž se dalęko òd njęga, õn je zmija jũtica* (Spl)., *Jũt je kâ zmija jũtica, čũvaj ga se* (Spl)., *Ona je guja łutica* (Ši).), pričem uz nadređeni pojam, obje-ravamo i specifičnu vrstu (*Umilata ko poskok* (Lo).). Određena vrsta zmije, riđovka, u izricanju zloće ovjerena je i u govoru Komina (*Ōn je ko cřnostrik.*), čime se polazno značenje frazema dodatno naglašava (usp. Vukša Nahod i Malnar Jurišić 2016: 242), kao i u štokavskome Lovreću (*od njega/nje bi se šarulja otrovala ~ od mene bi se šarulja otrovala*) (usp. Bošnjak Botica 2007: 192). Medulinske potvrde (*Mi je žâ da si tõ rękla prid njõn, tõ je zmija od ženę; bi ti mõgla naũditi. te Stàn lârgo od nję to je zmija od ženę.*), kao i one iz govora Tršća (*Žięna ję paridna ko kâča., Žięno ima kâčõ, srâmak ję.*) dokazuju odnos *žena = zmija*²⁶, a koji zapravo iskazuje prijenos već spomenuta značenja *žena = zlo*. Takva je negativna percepcija ove životinjske vrste zasigurno motivirana Svetim pismom u kojemu upravo *zmija* simbolizira zlo (usp. i Keber 1998: 32) i kao takva očekivana je i njezina uloga u frazeološkome fondu. U kajkavskome govoru Tršća zabilježeni su frazemi **strepan**²⁷ **ko uasa** ‘jako zločest’, u kojemu se zločestoća povezuje s osom (*Se strępan ko uasa.*) ili sa žabom – **grintav**²⁸ **ko žaba** ‘zločest’ (*Sę se grintaȳa ko žâba*), dok je u Splitu ovjerena usporedba s jarcem (*Zlõčęst si kâ sâm jârac*). Usporedba s osom može se povezati s njezinim ubodom, koji je, iako bezopasan, bolan te kao takav za čovjeka neugodan, i tu možemo pratiti odnos *fizička bol → ljudska osobina*. Prijenos fizičkih karakteristika na karakterne pratimo i kroz usporedbu sa žabom (*ružno izvana = ružno iznutra*²⁹), dok je za opisivanje zločestoće poslužio i nepredvidljivo ponašanje jarca (i mogućnost njegova udarca). Primjer *Črnâ, grđa tica kâvrân – nõsĩ zlõ* (NV). motiviran je simbolikom gavrana, ptice uz koju nerijetko vežemo negativne konotacije. U konkretnome

²⁵ O zoonimskim frazemima i spolu vidi i Vidović Bolt 2011: 49, 50.

²⁶ Usp. i npr. Šimunić 2013: 774 (*Čũješ, mâli, lipo san ti ręka da se ne pačâš u tũ vîpericu, ‘ę li te jâko udrila?*).

²⁷ Strepan = otrovan.

²⁸ Grintav = krastav.

²⁹ Spomenutoj interpretaciji odnosa *ljepota = dobro*, *ružnoća = zločesto* dodajemo i ovjeru iz Bibinja kojima se opisuje loš, zločest čovjek – *nę š lîpa čõvika*.

se primjeru ostvaruje njegova uloga kao vjesnika loših vijesti ili smrti (usp. i Barčot 2017: 194), te je i njegova pojavnost u kontekstu iskazivanja zla očekivana.

3.3. OSTALO – POJAVE, REALIJE, VJEROVANJA IZ SVAKODNEVNA ŽIVOTA

Pojave i realije iz svakodnevnog okruženja okupljamo unutar treće skupine sastavnica kojima se izriče zloća. Ovjeravamo tako polazni frazem **dobar kao kruh**, ovjeren i u drugim slavenskim/europskim jezicima (usp. Fink Arsovski i sur. 2006: 217; 2016: 155), koji šaljivim dodatkom mijenja svoje polazno značenje ('dobar' → 'loš, zao') (① *Imaš d^aòbroga mòža*. ② *Ję, d^aòbęr ję kak trī dñi stār krùx*. (SM), *Dobar je ki kruv od des^e dana* (Ga)., *Dobar je ki kruv ot pe dana* (Ši)., *Ję, ję, dðbar je kâ krùv, ma kâ krùv ò(d) pē(t) dān* (Spl).). Pritom uočavamo varijabilnost numeričke sastavnice (tri ~ pet ~ deset), što ne utječe na samo značenje. Čovjeku bliska realija, u pravilu pozitivno konotirana, *kruh*, dijelom je i frazema **kad (dok) spava, ne pita (prosi) [niti] kruha** 'dobar je samo dok spava, inače je zločest, nemiran' (*Dobar je, dok spava, kruva ne pita* (Ga)., *Kad spava, kruva ne pita* (Ga)., *Dðk spī, ni krūva nę prðsi* (Klo)., *Ka spava, ne pita kruva* (Lo)., *Dok spava, kruva ne pita* (Ot)., *Dok spī, krūxa ne prðsy* (SĐ)., *Dðber ję dðk spī, ni krūva nę prðsi* (Ses)., *Kad spava, kruva ne pita* (Si)., *Jòkò ję d^aòbęr – dok spī, nīti krūxa nę pr^aòsī* (SM)., *Jè li mālī dðbar? Dðbar je: ka(d) spāva, ne pīta krūva* (Spl)., *Dðk spī, ni krūha ne išće* (Vir).) i čija je upotreba zabilježena na širem, nekompaktnom govornom području. Spominjemo ovdje i frazem istoga političnog impulsa – **dobar je {samo} dok spava tko** 'uglavnom je uvijek problematičan, nemiran, nestašan, zločest tko', ovjeren u kajkavskome govoru Svetoga Đurđa (*Odnavek je takof, dðber je dok spī*., *Dðber je dok spī, na jęnga boš mðrala pāzty*.) te u štokavskome govoru Babine Grede (*Bjěži, tāj ti je dðbar sàmo dðk spāvā!*). Frazezi **pokvaren kao mućak** 'pokvaren, zao' (*Pokvaren ka mućak* (Ga)., *Pòkvāren je ko múćak* (Kmz)., *Pokvaren ko mućak* (Op)., *Pokvaren ka mućak* (Si)., *Tò je gādan tīp, pokvāren kâ múćāk* (Spl).) i **otrovan ko gljiva** 'zloban' (*Otrovna ko glīva* (Do).) imaju jasnu motivaciju – mućak = pokvareno jaje, gljiva = otrov (potencijalno) te se u konkretnim primjerima *kvaliteta* hrane ili namirnica preslikava na *kvalitetu* čovjeka. Potvrđuje se time čovjekova sklonost da konkretne fizičke doživljaje pripisuje i onim apstraktnim poput karakternih osobina ili osjećaja. Na kajkavskome je govornom području zabilježen i frazem sa somatskom sastavnicom *peta* (*Dobęr ę dęćęc!* – *Ję, kak trñ f pęte!* (Đur), *Da pītaš nęgovò pūnyco kākof je, rękla by ty da je dðber kaj trñ f pęty* (Ldb)., *Ję, dðber je kaj trñ f pęty* (SĐ)., *Dðber ję kāk trñ f pęti* (Ses)., *Ję, ję, jòkò ję d^aòbęr – kaj trñ f pęti* (SM)., *Dðber kāk trñ f pęti* (Vir).), koji u govoru Svete Marije može imati i fakultativni dodatak (*D^aòbra ję kak trñ f pęti kòj sę nę da*

vùn snětj.). Iako je poticajni impuls za nastanak spomenutih frazema razvidan (osjećaj fizičke boli i nelagode izazvane ubodom trna), izbor navedena antroposomatizma nije slučajna. Naime, upravo taj dio tijela utječe na čovjekovu stabilnost i uspravnost (usp. Kovačević 2012: 119) jer „[k]ad je pogođena peta, čovjek pada” (Chevalier i Gheerbrant 1987: 501). Na tome tragu objašnjavamo i frazem **dobar kao kurje oko** koji je zabilježen u štokavskoj Babinoj Gredi. Upućivanjem pak na srž ljudskoga organizma (i doslovno i preneseno) zapravo se upućuje na jačinu same zloće, čime se ostvaruje pojačavanje i naglašavanje sadržaja (*Ž ním ne trěba měty pòsla, pòkvõrjeny je dõ sřzy* (Ldb), *Dõgo my je trěbalõ dok sam svátyla da sõ pòkvõrjeny dõ sřzy* (SD)).

Prozirno su motivirane i inačice frazema sa sastavnicom *kuga* (*bíti kùga i kòlura* (Bib), *Ko kuga je* (Do), *Gori ot kuge* (Lo), *Gõri si od kùge, nìko te ne trpì* (Spl), *Õn je kà kùga* (Spl), *Gori je ot kuge* (Ši)), u kojima se pošast izazvana bolešću (nesreća) preslikava na ljudske osobine, što pratimo i kroz frazem **s kugon pod kapu** ‘sa zlom osobom, u lošem društvu’. Pritom valja spomenuti da se spomenutom sastavnicom može upućivati i na druga značenja (npr. **smrdjeti kao kuga** ‘jako smrdjeti’), čime se pojačava osnovno značenje.

Lokalno je obilježen onimski frazem ovjeren u govoru Šibenika (*Pravi si žendar žuro.*), čiju motivaciju pronalazimo u konkretnoj osobi vezanoj uz specifično govorno područje, dok u tršćanskome frazemu **žlěht ko Jed** (*Ž nín nàkar puàsla jěmet, nàkar mo kěj rěč zak ję žlěxt ko Jět.*) ovjeravamo lik Jude Iškariotskoga koji zbog izdaje Isusa postaje „jedan od najomraženijih biblijskih likova” (Opašić 2022: 188) i kao takav predstavlja oličenje ljudskoga zla (usp. i HFR: 200). S druge je strane bibliizam *Bog* dijelom uzvičnih frazema kojima se zazivanjem Boga kao simbola savršenstva i ispravnosti izražava želja da se izbjegne zlo (*Bõžę mę oslobõdi* (Klo), *Oslobõdi mę Bõžę* (Ses), *Ínačę ję zdráf, aļi mõ ję v glõvì nę dõbrõ. Bõk nas õslõbõdì tåkvõga bętęga* (SM), *Oslobõdi nàs Bõžę vękšõga zlà* (Vrb)). Frazemom **hudi kaj Boži bič** (*Xũdy je kaj Bõžy bič, viš da ga nišče nẽma ràt* (SD)) ostvaruje se značenje ‘vrlo zao, zlonamjeran, loš’ koje je potaknuto slikom kazne nakon lošega čina.

Određeni se stereotipi vezani uz romsku populaciju mogu iščitati iz frazema kajkavskoga govornog područja (*Tì si õpal Cigãnki s tõrbę* (Klo), *Žìy ję kàk da ję õpal Cigãnki s tõrbę* (Ses), *Tàkof ję kag da ję Cigãnič s tõrbę pøbęgël* (SM), *Kàk da ję Cigãnu s tõrbę õpal* (Vir), *Vrãzi ję, kak da ję Cìganu s tõrbę õpal!* (Vrb)). Pritom je riječ o višeznačnim frazemima koji, usto što nose značenje zločestoće, mogu upućivati i na pozitivno konotirana karakterni značenja poput snalažljivosti ili spretnosti, ali i na negativna koja se odnose na izgled (*Zględa kõda da ję Cigãnki s tõrbę õpal* (Ses)).

Na crikveničkome se području ovjerava frazem **bit ko coprnica (štriga)** kojim se opisuje zločesta žena (usp. Bašić 2021: 101) i u kojemu, uz uobičajenu percepciju

vještica kao zločestih bića, motiviranost frazema pronalazimo i u njihovu izgledu (neugledne starice), čime se potvrđuje već spomenuto preslikavanje značenja *ružno* = *zločesto*³⁰ (*Vělē zā nju da je ko còprnica. Za zložestu ženù rekù da je ko štrīga.*).

U korpusu su ovjereni i frazemi specifični za manje govorno područje, poput sveto-marskih **biti hmõnji (tentati i sl.) kak grđen i grđen ʷõber grdna**, u kojima se zločestoća uspoređuje s ponašanjem nevaljalca, ili **hmõnji kak ðilkõš**, čijim je dijelom sastavnica *ðilkõš* značenja ‘objestan mladić’, ovjerena samo u frazemu (usp. Frančić i Menac-Mihalić 2020: 330). U novoštokavskim ikavskim govorima ovjeravamo frazem **bolje da je ko rodio klupko prede (konca) nego koga**, koji se primjenjuje na zločesto dijete (usp. Menac-Mihalić 2005: 197), dok se u Babinoj Gredi rabi frazem lascivnije motivacije – **bolje da je ko u koprivu svršio, već što je koga napravio**. Spomenuti frazem potkrepljuje i neka dosadašnja istraživanja koja upućuju na opuštenu komunikaciju u okviru dijalektne frazeologije, što se pokazuje češćom upotrebom leksema koji se u standardnome jeziku smatraju obilježanima (usp. Kovačević i Bašić 2012: 365). U govoru Bibinja na (zločestu) djecu se obično primjenjuje frazem **ubući široke gaće** (usp. Šimunić 2013: 742). Ondje je zabilježen i frazem čijim je dijelom realija iz (nekadašnjega) svakodnevna okruženja (*kandīja*³¹ *zā nj trība*), dok su dijelom novoštokavskoga korpusa frazemi u čijoj je strukturi sveza *sablja Muratova* (usp. npr. Menac-Mihalić 2005: 293, 190). Pritom se njezina upotreba može odnositi na čovjeka u cjelini (*Ľuta ko sabĽa Muratova* (Ga.)) ili se povezivanjem sa somatizmom jezik izraziti kvaliteta nečija govora ‘vrlo oštro govori *tko*’ (*Jezik mu ko sabĽa Muratova* (Lo.)). U tome kontekstu promatramo i frazem sa sastavnicom *pogan* – **imati pogan jezik**, koji se također odnosi na aktivnost govorenja, tj. na značajke onoga što je izgovoreno (usp. npr. Kranjčević 2004: 649; Babić 2008: 343), a sastavnicom *duša* povezuje se i s onim tko govori – **imati poganu dušu** (*īmā pòganu dūšu* (St)). Medulinski frazem **zagnati pod zemlju kega** ‘*biti zločest, zagorčati život komu*’ motiviran je slikom smrti izazvanom nečijom zloćom (zlo → smrt), tj. smještanjem pokojnika u grob (*Dīca mu nīsu prāva, će ga zagnāti pod zēmlju.*), što iščitavamo i iz tršćanskoga primjera *Tāka je, sāmū mę mùče, v gráp mę bu ʷoterāua!*.

³⁰ Usp. i Milat Panža (2021: 481): *Ženā mu je štrīnga!*

³¹ *Kandīja* = korbač, bič za tjeranje konja u zaprezi (usp. Šimunić 2013: 301).

4. ZAKLJUČAK

U hrvatskoj se frazeologiji (i paremiologiji) *zlo* pokazalo plodnom sastavnicom, ali i plodnim semantičkim poljem. Pritom možemo uočiti da u nekim frazemima dolazi do djelomične desemantizacije (npr. **pošlo je (krenulo je) po zlu što**), dok u nekima ovjeravamo potpunu (**od zla amēn**).

S obzirom na brojniju ovjerenost negativno konotiranih frazema u frazeologiji općenito, ne iznenađuje ni brojnost onih koji izriču nečiju zloću ili zlobnost. Sastavnice koje se u tim frazemima pojavljuju dijelom su čovjekove stvarnosti (religija, životinjski svijet, predmetna stvarnost, dijelovi tijela, osobe), a često svjedočimo i preslikavanju fizičkih doživljaja na ona psihička (npr. osjet boli → zločestoća; osjet okusa → zloba). Čovjekova percepcija i iskustvena razina u ovoj se analizi pokazala temeljnim motivacijskim postupkom u oblikovanju i usvajanju frazeološkoga korpusa. Može se tako i ovdje potvrditi da „frazemi postaju važni elementi strukturiranja stvarnosti kroz jezik” (Burger 2010: 91, prema Barčot 2017: 40). Očekivano se brojnošću izdvaja sastavnica *vrag* koja simbolizira različit spektar negativnih vrijednosti te u frazeološkome korpusu posljedično izražava i/ili naglašava negativna značenja (npr. *s vragom tikve saditi, ružan kao vrag* i sl.) (usp. i HFR: 668–673).

Usmjerenim prikupljanjem frazeološke građe na terenu i ekscerpiranjem iz postojećih izvora moguće je utvrditi frazeološke univerzalije, ali i lokalne specifičnosti, što se pokazalo i ovim istraživanjem. Tako su neki od ovdje obrađenih frazema dijelom hrvatskoga jezika u cjelini (i šire) (npr. **prodati (dati) dušu vragu (sotoni), pasti (skočiti) vragu iz torbe**), a neki samo određenoga hrvatskog govornog područja (npr. **pokvaren ka mućak**) ili konkretnoga govora (**hmōnjj kak đilkoš**). Daljnjim će se istraživanjima hrvatske frazeologije i paremiologije, bilo usmjerenim prikupljanjem na terenu bilo ekscerpiranjem iz postojećih izvora, stvoriti cjelovitija slika i ovjerenost tih specifičnih malih formi, a posljedično će se omogućiti i donošenje zaključaka o specifičnostima hrvatskoga jezika na razini sinkronije i dijakronije.

*Popis kratica imena naselja u čijim je mjesnima govorima zabilježena (i/ili preuzeta) frazeološka građa (s podatkom o literaturi, odnosno izvoru građe):

BG = Babina Greda; Mrkonjić, neobjavljena građa
 Bib = Bibinje; Šimunić, 2013.
 Bl = Blato; Milat Panža, 2021.
 Br = Brnaze; Menac-Mihalić, 2005.
 Cr = Crikvenica; Ivančić Dusper i Bašić, 2013. i neobjavljena građa
 Či = Čišla; Menac-Mihalić, 2005.
 Do = Dobrinče; Menac-Mihalić, 2005.
 DP = Donje Pazarište; Menac-Mihalić, 2005.
 Dr = Dračevica; Šimunović, 2009.
 DZ = Dalmatinska zagora; Gusić i Gusić, 2004.
 Đur = Đurđevac; Maresić i Miholek, 2011.
 Ga = Gala; Menac-Mihalić, 2005.
 Go = Gospić; Menac-Mihalić, 2005.
 Hv = Hvar; Benčić, 2014.
 Kas = Kastav; Miletić, 2019.
 Klo = Kloštar Podravski; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Kmz = Komazini; Vukša Nahod i Nahod, 2015.
 Kom = Komin, Vukša Nahod i Malnar Jurišić 2016, neobjavljena građa
 Kon = Kompolje; Kranjčević, 2004.
 Ldb = Ludbreg; Horvat, neobjavljena građa
 Lo = Lovreć; Menac-Mihalić, 2005.
 Med = Medulin; Peruško, 2018.
 Nov = Novalja; Vranić i Oštarić, 2016.
 NV = Novi Vinodolski; Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić, 2003.
 Om = Omišalj; Mahulja, 2006.
 Op = Opuzen; Menac-Mihalić, 2005.
 Ot = Otok; Menac-Mihalić, 2005.
 Paz = Pazin; Gagić, 2017.
 Pet = Peteranec; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 PiZ = Pitve i Zavala; Barbić, 2011.
 Ru = Runović; Menac-Mihalić, 2005.
 SĐ = Sveti Đurđ; Horvat, neobjavljena građa
 Se = Senj; Mogaš, 2002.
 Sel = Selca; Šimunović, 2009.
 Ses = Podravske Sesvete; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Si = Sinj; Menac-Mihalić, 2005.
 SM = Sveta Marija; Frančić i Menac-Mihalić, 2020.
 Spl = Split; Menac-Mihalić i Menac, 2011.
 St = Studenci; Babić, 2008.
 Ši = Šibenik; Menac-Mihalić, 2005.
 Tr = Tršće; Malnar 2023. i neobjavljena građa
 Trog = Trogir; Geić, 2015.
 Vir = Virje; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Vr = Vrboska; Matković, 2004.
 Vrb = Vrbovec; Maresić i Menac-Mihalić, 2008.
 Vt = Vratnik; Crnić Novosel, neobjavljena građa

IZVORI

- BABIĆ, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci: Župni ured Studenci.
- BARBIĆ, Ante. 2011. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- BENČIĆ, Radoslav. 2014. *Rječnik govora grada Hvara. Fõrske rîci i štõrije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- FRANČIĆ, Anđela i Mira MENAC-MIHALIĆ. 2020. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije. Kaj? Storijapa Kanižaj!*. Zagreb: Knjigra.
- GAGIĆ, Marija. 2017. *Rječnik pazinskoga govora*. Pazin – Zadar: Katedra Čakavskog sabora Pazin – Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- GEIĆ, Duško. 2015. *Rječnik i gramatika trogirskoga čakavskoga govora*. Split – Trogir: Književni krug Split – Združeni artisti Trogir.
- GUSIĆ, Ivica i Filip GUSIĆ. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine*. Zagreb: vlastita naklada.
- HFR = MENAC, Antica, Željka FINK ARSOVSKI i Radomir VENTURIN. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- IVANČIĆ DUSPER, Đurđica i Martina BAŠIĆ. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu *Dr. Ivan Kostrenčić*.
- KRANJČEVIĆ, Milan. 2004. *Ričnik gacke čakavščine: konpoljski divan*. Otočac – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke – Grafrade.
- MAHULJA, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljskoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj.
- MALNAR JURISIĆ, Marija. 2023. *Frazeologija govora Tršća u Gorskom kotaru: s opisom govora i rječnicima*. Čabar: Ogranak Matice hrvatske u Čabru.
- MARESIĆ, Jela i Mira MENAC-MIHALIĆ. 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MARESIĆ, Jela i Vladimir MIHOLEK. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac.
- MATKOVIĆ, Dinko. 2004. *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa: Ogranak Matice hrvatske Jelsa.
- MENAC-MIHALIĆ, Mira. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- MENAC-MIHALIĆ, Mira i Antica MENAC. 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MILAT PANŽA, Petar. 2021. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvat-

- ski jezik i jezikoslovlje.
- MILETIĆ, Cvjetana. 2019. *Slovník kastafškega govora*. Kastav: Udruga čakavski senjali.
- MOGUŠ, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ogranak Matice hrvatske u Senju.
- PERUŠKO, Marija. 2018. *Frazeološki rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Općina Medulin.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, Josip M. i Gojko M. SOKOLIĆ-KOZARIĆ. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- ŠIMUNIĆ, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- VRANIĆ, Silvana i Ivo OŠTARIĆ. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja – Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet u Rijeci.
- VUKŠA NAHOD, Perina i Bruno NAHOD. 2015. „Frazeologija mjesnoga govora Komazina”. *Lingua Montenegrina* 8 (2): 16: 41–80.
- VUKŠA NAHOD, Perina i Marija MALNAR JURIŠIĆ. 2016. „Gdje vuk podne zvoni, a lisica poštu nosi – zoonimski frazemi mjesnoga govora Komina”. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 20: 225–248.

LITERATURA:

- ANIĆ, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BARČOT, Branka. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BAŠIĆ, Martina. 2021. *Zač se reče...? Frazemi, izreke i poslovice crikveničko-vindolskoga kraja*. Crikvenica: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.
- BAŠIĆ, Martina. 2024. „Rogi ribaru! (Čakavski frazemi sa sastavnicom rog)”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik* 50 (2): 259–279.
- BOŠNJAK BOTICA, Tomislava. 2007. „Frazemi u govoru Lovreća kojima se izriču osobine”. *Lovrečki libar* 191–200.
- BURGER, Harald. 2010. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- CHEVALIER, Jean i Alain GHEERBRANT. 1987. *Rječnik simbola – mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- FINK, Željka. 1996. „Ruski i hrvatski frazemi s komponentama бог, черт (дьявол) i bog, vrag (đavo)”. *Filologija* 27: 17–24.
- FINK ARSOVSKI, Željka i sur. 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- FINK ARSOVSKI, Željka i sur. 2016. *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- KEBER, Janez. 1996. *Živali v prisposodbah 1*. Celje: Mohorjeva družba.
- KEBER, Janez. 1998. *Živali v prisposodbah 2*. Celje: Mohorjeva družba.
- KOVAČEVIĆ, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- KOVAČEVIĆ, Barbara i Martina BAŠIĆ. 2012. „Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38 (2): 357–384.
- MACAN, Željka. 2022. *U četiri oka: o hrvatskim frazemima s brojevnom sastavnicom*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- OPAŠIĆ, Maja. 2022. *Od Adama i Eve do Sudnjega dana: o hrvatskim biblijskim frazemima, poslovicama i izrekama*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- PAVIĆ, Ivana. 2014. *Frazemi sa sastavnicom vrag/đavao u hrvatskom i ruskom jeziku*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- PERUŠKO, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Društvo kulturno-umjetničkog stvaralaštva Mendula.
- PETROVSKA, Lesja i Ana DUGANŽIĆ. 2023. „Značenjski potencijal frazema s kom-

ponentom *oko/oko* u hrvatskom i ukrajinskom jeziku”. *Šareni filološki stručak. Zbornik u čast profesorici Željki Fink Arsovski*. Ur. Branka Barčot i Anita Hrnjak. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press: 163–171.

TELIYA, Veronika i dr. 1998. „Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Collective Mentality”. *Phraseology Theory, Analysis, and Applications*. Ur. Anthony Paul Cowie. Oxford: Clarendon Press: 55 – 75.

URL1: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zlo> (14. 2. 2025.)

URL2: OPAČIĆ, Nives. 2001. Što znači, odakle dolazi. *Vijenac* 204. <https://www.matica.hr/vijenac/204/rodio-se-bog-15185/> (21. 10. 2025.)

URL3: <https://slavium.wordpress.com/2016/08/29/crnobog-i-bjelobog/> (21. 10. 2025.)

VIDOVIĆ BOLT, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

VRGOČ, Dalibor i Željka FINK ARSOVSKI. 2008. *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik. Croatian-English Dictionary of Idioms*. Zagreb: Naklada Ljevak.

EVERY EVIL HIDES A BLESSING—THE PHENOMENON OF EVIL IN CROATIAN DIALECT PHRASEOLOGY

MARIJA MALNAR JURIŠIĆ

ABSTRACT

In phraseology, a greater number of negatively connoted idioms are observed, which express undesirable attributes, behaviours, traits, or values. This study focuses specifically on idioms from this spectrum that convey malice or evilness. Separately, idioms containing the lexeme “evil” in their structure are also examined. The problem of evil is thus approached at the level of expression and content, establishing its conceptualisation and motivation in phraseology. In this context, the idiom is understood in a broader sense, and examples of other shorter forms, such as proverbs, are also included. The aim of the study is to determine the meanings realised by the component “evil” in Croatian phraseology, as well as which components are most frequent in its expression, thereby shaping human perception of certain phenomena and realities that surround them. The material presented in the study is partly excerpted from written sources and partly collected through targeted field research. The presented examples cover a wider speaking area, that is, the material from all three Croatian dialects is attested. This method establishes the distribution of specific idioms, that is, their attestation at the level of the Croatian language as a whole (and beyond) or exclusively within a particular dialect. It should be emphasised that regionally specific idioms can only be collected and identified through targeted fieldwork, which further highlights the importance of dialectal phraseology research within the Croatian language.

KEYWORDS:

dialect phraseology, expression level, content level, evil, malice